

sarykem a Simmelem se lze přesvědčit (ale až dnes) například v Mestrovičových analýzách modernity a v jeho pokusu o ustavení „postmoderní kritické teorie“ [srv. Mestrovič 1991 a 1993] a u Frisbyho [Frisby 1981]. Právě Frisby cituje u nás dosud pravděpodobně zcela neznámou Masarykovu recenzi Simmelovy knihy *Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung* [1908]. Frisby si dokonce „citát“ z této recenze vzal jako motto jedné z kapitol své knihy o „sociologickém impresionismu“ Georga Simmela, totiž větu – *Modernity has found here a dynamic expression: the totality of fragmentary, centrifugal directions of existence and arbitrariness of individual elements are brought to light* [Frisby 1981: 45]. I když připustíme, že angličtina dovede s němčinou udělat pravé zázraky, ať hledám jak hledám tuto větu v Masarykově recenzi nenacházím.

Masaryk opravdu nedokázal číst Simmela tak, jak jej dokázal číst později Frisby, a ačkoliv sám nepochybně patří mezi *velké analyticky a kriticky modernity*, nedovedl postřehnout vlastní spřízněnost se Simmelem. Stačí si povšimnout toho, co Masaryk Simmelově *Soziologie* vytýká, abychom pochopili, že ji Masaryk čte jako *dobově podmíněný akademický sociolog*, který Simmelovi vytýká více méně právem totéž, co se mu vytýkalo od počátku století až do konce 70. let, totiž především ne zcela povedený pokus specificky vymezit sociologii jako vědu o „sociálních formách sdružování“. Masarykova akademičnost je patrna mimo jiné v tom, jak urputně trvá na tom, aby Simmel řešil otázku postavení sociologie v soustavě věd, aby jasně vymezil její předmět a neodkazoval na metodu (ačkoliv již Masarykův první učitel Comte konstatoval, že „čím se jevy stávají složitější, tím méně možno odlišit metodu od nauky“, [srv. Comte 1927: 101]), aby předložil „systém“ a „jednoznačně vymezil pojmy“. Masaryk ještě netuší, že přesně a doslova totéž (snad kromě oné klasifikace věd) bude zanedlouho vytýkáno Masarykovi samotnému. Masaryk má v kritice Simmelova „formalismu“ většinou pravdu, problém je ale v něčem jiném. Dnes totiž víme, že klíčovým *sociologickým* dílem Simmelovým není *Soziologie*, ale spíše *Filozofie peněz*⁴ a že sociologicky pro dnešek relevantní částí *Soziologie* je právě to, co Masaryk zhodnotí paušálně sice pozitivně, ale přece jen jako marginálii – „jednotlivé velmi dobré a cenné úvahy“, které ale „výklad komplikují“, protože narušují „systematickou souvislost“.⁵

Dnes víme, že Simmelův pokus o „formální sociologii“ byl spíše dobovou úlitbou obecně pocítované potřebě akademicky sociologii vymezit jako svébytnou vědu a pro Simmela samotného snad i pokusem o doklad vlastní akademické způsobilosti než jeho skutečným zájmem. Víme také, že o sociálních formách pojednává lépe a přesvědčivěji ve svých krátkých studiích, skicách a esejích o módě nebo studu než ve svých kantovskými reminiscencemi zatížených abstraktních úvahách.

⁴) Ruský simmelovský badatel Jonin oprávněně píše toto: „K *Filozofii peněz* se obraceli – provokováni a pomýleni bizarním titulem filozofové a ekonomové, nikoliv ti, jimž byla kniha určena, totiž sociologové. Jestliže sociologové *Filozofii peněz* ignorovali, pak v knize *Soziologie* viděli základní sociologické dílo, traktát, jímž se Simmelova sociologie vyčerpává. Část byla vzata za celek, což způsobilo, že se celá desetiletí udržovaly zcela falešné interpretace Simmelovy sociologie“ [Jonin 1981: 34].

⁵) K tomu Frisby: „Ze všech velkých děl má *Filozofie peněz* strukturu, která jinde chybí. I *Soziologie* z roku 1908, která je vlivnější než *Filozofie peněz*, je vlastně souborem esejů. Simmel byl dozajista mistrem filozofického eseje a lze dodat, že byl mistrem také eseje sociologického. Ale toto opravdové mistrovství mu pravděpodobně bránilo v tom, aby svá velká díla dobře strukturoval“ [Frisby 1990: 23].

Masarykova kritika se ovšem shoduje s pozdějšími kritikami, třeba s kritikou Sorokinovou, který stejně jako Masaryk také tvrdí, že nelze použít analogie sociologie s geometrií, protože „jevy jako moc, autorita, panství a soutěž nemají geometrické prostorové rozměry“ [Sorokin 1936: 402] nebo s ještě daleko pozdější kritikou Szczepańskiego, který konstatuje, že přes všechno Simmelovo úsilí „požadavek oddělení formy od obsahu nelze uskutečnit, protože formy společenských vztahů jsou v jiném vztahu ke svým empirickým realizacím než formy trojúhelníků k nákresům na tabuli“ [Szczepański 1967: 476]. Szczepański také zcela ve shodě s Masarykem konstatuje, že „Simmel se nespokojil s obecným programem, ale své postuláty realizoval v řadě monografických studií, jež podmaňují svými myšlenkami, pronikavostí úvah a překvapujícími řešeními“, ale vše marno – sociologie to ve vlastním smyslu není.

Zdá se, že nejbližší soudobému čtení Simmela byl jeden z naší české sociologické „svaté trojice“ (Masaryk-Bláha-Chalupný), totiž Emanuel Chalupný. Ten deset let po Simmelově smrti mu věnuje ve svém vlastním pokusu o systematickou sociologii [1927] značnou pozornost.⁶ Simmelův pokus srovnává Chalupný s Giddingsem, který byl v Čechách kdysi velice populární, protože Giddingsova základní kniha vyšla – nota bene z Masarykova podnětu! – v českém překladu [Giddings 1900] a Simmelovi blízký svým pojetím sociologie jako vědy o sdružování, „asociaci“ (ostatně Simmel byl díky svému žáku Parkovi v Americe již od konce století dobře znám). Chalupný konstatuje, že Simmelovo pojetí, které se sice snaží vymezit sociologii, ale současně jí upírá samostatný předmět a redukuje ji „na pouhou metodu“, je příliš krajní – v tom se Chalupný s Masarykem shodují. Nicméně Chalupný – na rozdíl od Masaryka – pozorně čte exkurs o šperku a o dopisech, analyzuje je prizmatem své vlastní sociologické optiky a zjišťuje tento vnitřní rozpor simmelovské formální sociologie: „Simmel podává bystrá pozorování empirická, ale nedovede z nich vyvodit zásadních důsledků pro pojetí vědy: a tak vykládá v „Sociologii“ své o mnoha věcech, které *dle její definice* do sociologie ovšem patří, avšak *dle jeho definice* by do ní vůbec nepatřily, poněvadž definice ta vůbec popírá možnost sociologie obsahové“ [Chalupný 1927: 92]. Chalupný tak konstatuje rozpor, který je sice nepopíratelný, ale Simmel s ním jaksi uměl žít a vlastně se jím snad ani příliš netrápil. Celý kontext Simmelova životního díla se zdá dokazovat, že pokus o „formální sociologii“ není v Simmelově usilování marginální, ale klíčem k Simmelovi jistě není (na druhé straně je ovšem klíčem k Wiesemu, pozitivistickému formalismu, tvorbě sociologických dichotomií a klasifikací atd.). Na sklonku života Simmel sociologii dokonce verbálně opouští, aby se cele věnoval filozofii a svým zájmům estetickým. Nepopíratelným faktem však zůstává, že jeho *Soziologie* je první evropskou prací vůbec, která má „sociologii“ přímo v titulu a že téměř posledním za života Simmelova vydaným spisem jsou variace na formální sociologii, totiž spisek *Grundfragen der Soziologie (Individuum und Gesellschaft)* – životní dílo Simmelovo uzavírá *Lebensanschauung (Vier metaphysische Kapitel)*. Otázka po postavení sociologie v systému věd mu byla – na rozdíl od Masaryka i Chalupného [srv. Masaryk 1885, Chalupný 1945] – v zásadě lhostejná, nesystematičnost byla inherentním rysem jeho myšlení.

⁶) Je dobově příznačné, že v celé Chalupného velepečlivé knize není naopak ani zmínka o Maxu Weberovi. Ano, Max Weber jest uveden, ale co spoluautor knihy *Lehrbuch der Biologie* spolu s M. Nussbaumem a G. Karstenem. Více než o náhodnou shodu jmen jít nemůže.